

УДК 340.12:316

І. С. Смазнова

ПРИРОДА НАСИЛЬСТВА ТА РОЛЬ ПРОПАГАНДИ У СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ

У статті визначено розмежування категорій насильства та агресії. Окреслено, що межі поняття насильства задаються цільовою ознакою, а межі поняття агресії більш розмиті, бо включають безліч спонтанних і цільових актів негативного характеру, усвідомлених і неусвідомлених, явних і прихованих. Поняття агресії має цілком деструктивний і руйнівний характер, чого не можна сказати про насильство, яке часто здійснюється із позитивними мотивами і має позитивні наслідки. І в цьому плані насильством можна вважати будь-яку дія, що має примусовий характер, здійснювану поза волею об'єкта, до якого застосовується ця дія. Саме тому поняття насильства з логічної точки зору ширше поняття агресії.

Досліджено проблему легітимності та нелегітимності насильства. Правове розв'язання цієї проблеми виявляється невіддільним від її морального вирішення. Те, що для одних є добром, інші сприймають як зло, з яким необхідно боротися, в тому числі – рівнозначними методами аж до підпорядкування чи навіть усунення супротивника. Суперечність із цього приводу у будь-якому суспільстві полягає у тому, що одна його частина приймає право на легітимне насильство, тоді як інша – категорично заперечує навіть саму думку його застосування, хоч така міра і здавалася б цілком адекватною та рівнозильною, а головне – справедливою.

Доведено, що, оскільки відчуження перш за все є відчуженням людини від її сутності, то неадекватність реакції на несправедливість і відчуження полягає у тому, що так чи інакше, але у такому разі здійснюється немовби рух людини назад – в біологічну форму буття, де свобода людиною розуміється як нестримане свавілля, помста і жорстокість.

Зазначено, що сучасні демократії не є повністю вільними від пропаганди. Як наслідок – насильницькі, іноді агресивні маніпуляції над свободою людей, контроль над інформацією та обмеження відкритого суспільства, що у результаті протирічить самій ідеї демократії.

Ключові слова: насильство, толерантність, агресія, пропаганда, сучасні тенденції, насильством на благо, відчуження.

DOI 10.34079/2226-3047-2022-12-23-24-23-32

Постановка проблеми та її актуальність. Незважаючи на те, що існування насильства та пропаганди в ліберальних демократичних державах часто заперечується, вони продовжує грати актуальні ролі, особливо щодо війни та конфліктів. Мета цієї статті не стільки надати рецепт подолання зазначених негативних явищ, скільки звернути увагу академічної спільноти, громадськості на проблеми, які існують в демократичних державах, які людство звикло сприймати як взірць прав і свобод сучасного суспільства. Тому що саме при мовчазному спостереженні та згоді «відкритого суспільства» розв'язана найбільш кривава війна у центрі Європи, починаючи з Другої світової війни.

Під пропагандою слід розуміти підхід без узгодження для впливу на переконання та поведінку, який включає в себе різноманітні маніпулятивні прийоми: обман через

брехню, упущення та спотворення, а також стимулювання та примус. Крім того, такий підхід генерується через мережу Інтернет, уряд, ЗМІ, наукові кола, аналітичні центри, масову культуру тощо. Попередній аналіз російської агресії та пропаганди проти українського народу показує, як низка неурядових організацій та учасники громадянського суспільства, нібито незалежні, але зі зв'язками із урядом, беруть участь у просуванні наративів російського уряду щодо війни та підтримують оману щодо так званої «спеціальної військової операції». Таким чином, роль уряду у підтримці пропаганди агресивного авторитарного імперіалізму з боку РФ проти України залишається заплутаною із серйозними наслідками для демократичного контролю, в том числі у сфері зовнішньої політики.

У загальному вигляді насильство – це «суспільні відносини, в ході яких одні індивіди (групи людей) за допомогою зовнішнього примусу, що являє собою загрозу життю, підпорядковують собі інших, їх здібності, виробничі сили. Насильство можна інтерпретувати як різновид відносин влади, оскільки остання є пануванням однієї волі над іншою, ухвалення рішення за іншого» (Навроцький, 1997, с. 14). Тобто головними ознаками насильства, як це впливає вже з етимології слова, є застосування сили, опора на силу, дію за допомогою сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цей початковий пункт деякі дослідники навіть виводять за межі соціуму, в біологічну природу. Так, пояснюючи причину агресивності та деструктивності людини, вчені шукають її у тій біологічній спадщині, яка, нібито, обтяжує людину, оскільки вона є дитям природи.

Наприклад, видатний австрійський зоопсихолог, засновник етології К. Лоренц стверджував, що агресія людини – це природній інстинкт, який зберігає життя. Поява зброї стала каталізатором внутрішньовидового відбору. Сплеск та зростання агресії К. Лоренц пояснював «недостатньою розрядкою інстинктивних агресивних сполук» (Lorenz, 1963, с. 338).

Таку позицію Еріх Фромм називав інстинктивізмом. Людина, на думку інстинктивістів, несе в собі заряд агресії, тому що за природою своєю була і залишається хижаком. Критикуючи таку точку зору, Е. Фромм аналізує безліч історичної та антропологічної наукової літератури, наданої посилкою інстинктивізму, що переконливо свідчить про її помилковість, оскільки на ранній стадії свого розвитку людина, виявляючи до інших людей дружелюбність, щедрість та великодушність, характеризується якраз орієнтацією на цінності, пов'язані не зі смертю, а з життям. Агресивність людини, вважає Е. Фромм, – це надбання останніх століть її історії, і викликана вона соціальними обставинами. Проте, Е. Фромм не може погодитися й із точкою зору біхевіорізма, згідно з якою агресивність є винятково продуктом виховання та інших форм впливу на людину з боку оточуючого його соціального середовища. Критикуючи ці дві крайні точки зору на причину людської агресивності, Е. Фромм доходить висновку, що у людини «необхідно суворо відрізнити агресію біологічно адаптивну, яка сприяє підтримці життя, доброякісну, від зляканої агресії, не пов'язаної зі збереженням життя» (Wagerer, 1976, с. 398). «Доброякісна» агресія є властивою як тваринам, так і людині. Вона має біологічні форми прояву та затухає, як тільки зникає небезпека. В основі зляканої агресії, натомість, – не інстинкт, а якийсь людський потенціал, що сягає своїм корінням у початок самого існування людства (Wagerer, 1976, с. 399).

Погоджуючись з Е. Фроммом, зазначимо, що в цьому дослідженні агресія розглядається у двох взаємопов'язаних аспектах: як доброякісна (конструктивна) і зляканою (деструктивна), де насильство є результатом схильності людини до агресивності і з розвитком людини і соціуму набуває розгалужених форм.

Насильство і агресія, з одного боку, можуть виявитися формами самозахисту (доброякісна агресія), а з іншого – можуть набувати і наступальну, загарбницьку форму (злаякісна агресія), класичним прикладом якої були війни, розв'язані фашистськими урядами країн Європи.

Враховуючи зазначене, **мета** роботи полягає у спільному розгляді насильства та агресії, що пов'язане із їх загальним історичним корінням, їх взаємообумовленістю, а також їх тісним переплетінням, що триває, і набуття специфічних форм вже у ході Новітньої історії.

Відповідно до поставленої мети пропонується вирішити такі завдання:

- визначити розмежування категорій насильства та агресії;
- встановити, початковий пункт агресії;
- актуалізувати антропологічну природу насильства і агресії;
- окреслити обсяги насильства та агресії, межі поняття насильства та межі поняття агресії;
- дослідити проблему легітимності та нелегітимності насильства;
- довести, що реакція на несправедливість і відчуження полягає у русі людини назад в біологічну форму буття;
- аргументувати висновок, що сучасні демократії не є повністю вільними від пропаганди.

Виклад основного матеріалу. Феномени агресії і насильства зазнають різної інтерпретації, що веде до певних складнощів у з'ясуванні суті проблеми. Однією із серйозних перешкод для вирішення цієї задачі є виняткове різноманіття трактувань агресії і насильства, що пов'язане з політичними чинниками, різноманіттям їх форм, яке робить складним їх відмежування. Але без чіткого з'ясування онтологічної природи насильства і агресії, змісту і складу цих понять, неможливо зрозуміти основні форми їх прояву в цілому (Смазнова, 2018, с. 65).

Філософський аналіз проблеми насильства демонструє багатогранність виміру цього явища з точки зору філософів різних часів та поглядів. Так, проведене Д. В. Метілкою історико-філософське дослідження дозволило виявити певні закономірності генези філософських підходів до проблематики насильства: 1) «античні філософи приділяли переважну увагу онтології насилля, що розумілося ними як невід'ємний елемент світового порядку; 2) представники патристики й схоластики, світоглядні позиції яких були детерміновані церковними догматами, розробляли проблематику насилля в рамках метафізичної проблематики теодіцеї (боговиправдання); 3) новоєвропейські мислителі перенесли розгляд феномена насилля з області онтології в сферу політичної філософії, заклавши основи правового підходу до розуміння насилля, що і понині займає переважне місце як у філософському, так і в повсякденному мисленні»; 4) представники німецької класичної філософії збагатили новоєвропейську традицію розуміння «етичними підходами, при цьому продовжуючи розробку проблематики насилля в політичному аспекті» (Метілка, 2009, с. 150); 5) зусиллями провідних представників культурної та політичної еліти другої половини XIX – початку XX століття «насилля було звеличене, міфологізоване та інкорпороване в тоталітарні ідеології нацизму, фашизму й комунізму; 6) руйнівні наслідки Другої світової війни, а також роботи представників Франкфуртської школи, гуманістичної та ліберально-філософської традиції, посприяли демістифікації модерністського культу насилля; 7) постмодерністські мислителі довели до досконалості риторику дезавування різних форм репресивності та посприяли формуванню багатьох міждисциплінарних (культурологічних, комунікативних) та інших) підходів до проблеми насилля (Метілка, 2009, с. 150).

Звертає увагу на необхідність розрізняти два аспекти в насильстві, як специфічному акті людської комунікації А. А. Гусейнов. Один стосується цілей, смислу дій заради чого вони здійснюються; другий – засобів, дій самих по собі. «Насильство розриває суспільну комунікацію, руйнує її загальноновизнані засади, що виражаються в традиціях, звичаях, праві, інших формах культури. В цьому сенсі воно є завжди порушенням певної норми, правила, односторонній вихід за встановлені рамки комунікації» (Гусейнов, 1994, с. 38).

В. Соловйов насильство ототожнює зі злою волею, тому воно допустиме лише щодо забезпечення ним загального блага. З погляду філософа носіями злої волі є як окремі особистості, так і народи в цілому, що пов'язано з менталітетом окремих народів, з культурою мілітаризму. Він починає розгляд принципу права з сили, показує, як умовний принцип сили розгортається в безумовний принцип справедливості. Право – це обмеження сили в межах рівності в виконанні належного, що і є справедливість. Природно, що політика як діяльність, спрямована на збереження рівноваги інтересів, що неминуче передбачає накладення деяких обмежень на виразників цих інтересів. А будь-який зовнішній примус – насильство. Однак основною властивістю такої діяльності В. Соловйов вважає не примусовість, а об'єктивність завдання. Тут має значення зауваження філософа, що загальне благо – це не благо більшості, а благо всіх і кожного. Влада в його філософії позбавляється свого абсолютного значення, бо ніяка влада не може бути абсолютною, крім влади Бога, або абсолютного добра.

«Політика, маючи на меті досягнення загального блага, має право на насильство тільки в області зовнішніх благ. Однак насильницьке вторгнення зовнішньої сили, якою є держава, в духовну сферу – неприпустимо. Але і в області зовнішніх благ насильство обмежує свободу не чийсь приватним інтересом однієї особи, а загальним благом, тільки в такому випадку підпорядкування особи силі держави буде добровільним» (Андрущенко, Бех та Башкірев, 2002, с. 324).

Видатний філософ М. О. Бердяєв підкреслює природність насильства, зазначаючи «Ми живемо в насильстві, оскільки живемо у фізичному тілі. Закони матеріального світу – закони насильства» (Berdiaev, 1951, с.171).

Досить широке, але одночасно влучне тлумачення було надане насильству Е. Левінасом: «Насильством виявляється будь-яка дія, якщо той, хто її здійснює поводиться так, немов діє тільки він один: немов увесь інший світ покликаний лише до того, щоб випробувати вплив. Отже, насильницькою буде будь-яка дія, яку ми перетерплюємо в кожний з її моментів, не будучи спілником у ній» (Lévinas, 1990, с. 224–225).

Відсутність єдиного підходу до феномену насильства як в науковому, так і нормативному плані посилює також змішування близьких за змістом понять, використання їх як синонімів.

Одним з найбільш часто використовуваних понять як синонім насильства є агресія, яка є одним із складних багатопланових явищ життя.

Досліджуючи спеціальну літературу, легко переконатися, що слово «агресія» стало сьогодні ще більш багатозначним, ніж однокорінне слово «прогрес». Навіть в рамках окремої дисципліни – біології, психології або антропології – вчені не можуть домовитись про узгоджену трактовку цього терміну і кожного разу вимушені уточнювати, про що йдеться.

Проблема агресії в людському суспільстві має велике теоретичне і практичне значення, оскільки в природі людини міститься одночасно позитивний і негативний початок. Видатний німецький філософ Ф. В. Й. Шеллінг зазначав, що в «людині міститься вся потужність темного початку і в ній же міститься вся сила світла» (Asmuth, Denker and Vater (eds.), 2000, с. 9).

При поверхневому розгляді, поняття «насильство» є складовою частиною поняття «агресії». Але для конкретизації цього питання необхідно розглянути, чи може існувати насильство без агресії або агресія без насильства.

Якщо насильство має за мету позитивний результат, суб'єкт насильства виходить з переконання, що воно здійснюється на благо, то точок дотику з феноменом агресії не існує. Якщо ж в насильницьких актах присутнє прагнення досягти результату, який має деструктивну природу, і при цьому суб'єктом насильства усвідомлюється руйнівна природа своїх дій, в насильницькому акті наявні ознаки агресії.

Незалежно від того, викликаний агресивний акт спонтанними, несвідомими імпульсами і реакціями, де не переслідується певна мета, або ж агресія пов'язана із іншими причинами, агресія завжди пов'язана з насильством. Втім, деякі дослідники агресії мають і протилежну позицію, але ж, на наш погляд, досить дивно звучить фраза «ненасильницька агресія». Агресія, якщо не завдає фізичного насильства, так заподіює насильство вербальне, психологічне, моральне тощо, в будь-якому прояві має собою наслідком насильство по відношенню до будь-кого або будь-чого. Навіть, якщо припустити згідно психологічним дослідженням, що агресія може бути «на благо», вона буде такою тільки для суб'єкта агресії, наприклад зняття психологічної напруги, скидання дратівливості на об'єкт агресії, наявність агресії як складової творчого імпульсу.

Починаючи, напевно, з Геракліта, на передній план висувається той аспект насильства, який вище було названо «насильством на благо». Дійсно, застосування насильства як інструменту збереження політики, що проводиться в державі, і, навпаки, її зміни, супроводжувало весь хід історичного розвитку соціуму. Але де тут об'єктивний критерій блага або шкоди вживаного насильства? В юриспруденції складність цього явища викликала появу питання про співвідношення так званих «легітимного та нелегітимного насильства».

Право на легітимне насильство закріплювалося і закріплюється виключно за державами та їхніми представниками. Так, Макс Вебер зазначав: «державою є та людська спільнота, яка всередині визначеної області ... претендує (з успіхом) на монополію легітимного фізичного насильства. Бо для нашої епохи характерно, що право на фізичне насильство приписується всім іншим спілкам або окремим особам лише настільки, наскільки держава зі свого боку допускає це насильство: єдиним джерелом «права» на насильство вважається держава» (Weber, 2019, с. 445–446). М. Вебер визначає сучасну державу як організований на кшталт установи союз панування, який всередині певної сфери спромігся успіху в монополізації легітимного фізичного насильства як засобу панування і з цією метою об'єднав речові кошти підприємства в руках своїх керівників, а всіх станових функціонерів з їх повноваженнями, які раніше розпоряджалися ним за власною волею, експропріював і сам зайняв замість них найвищі позиції (Weber, 2019, с. 451).

Легітимне насильство повинне мати своїм результатом внутрішню та зовнішню безпеку держави і тим самим служити інтересам індивідів, що є її громадянами. Вся решта форм насильства оголошується нелегітимними. Класичним прикладом такого насильства виступає кримінальне насильство однієї людини стосовно іншої людини. Такий розподіл міг би привести до позитивного ефекту у разі повної справедливості та неухильного застосування державних законів і насильницьких форм правління, що випливають із них. Насправді ж, як свідчать історичні дослідження, представники держави часто діють не з позицій загального блага, а з позицій особистих та групових корисливих інтересів, у зв'язку з чим навіть важко буває іноді провести межу між державним діячем та злочинцем. У зв'язку з цим, офіційний злочинець, що протистоїть державній особі, має навіть набагато більше шансів одержати в широких масах співчуття, і це породжує легенди про справедливих розбійників типу Робіна Гуда. Цією обставиною і сьогодні цинічно користуються ЗМІ, коли освітлюють акти прояву агресії і насильства, виправдовуючи беззаконність.

Побічним ефектом акту насильства, якого прагне досягнути суб'єкт є вигідна реакція населення, яка полягає або у схваленні такого акту, або у відчутті страху, що спонукає людей вчиняти дії у потрібному для агресорів напрямі.

Скрутна ситуація виникає при з'ясуванні питання, яким чином відмежовувати різні форми насильства. На наш погляд, це явища однієї і тієї ж суті. Боротьба за справедливість є змістом усіх цих явищ, але прояв волі при цьому здійснюється до-розумним чи формально-розумним чином із приєднанням до цього корисливо-паразитичного управління, маніпулювання цим процесом із сторони.

Позиції з питання допущення насильства, висловлювані відомими мислителями, умовно поділяють на три групи (Meyersfeld, 2009, с.15): апологія насильства, радикальне заперечення насильства, що не допускає жодних виключень, заперечення насильства, що допускає певні виключення.

Незважаючи на популярність теорій насильства в сучасному світі толерантність набуває дедалі більшого визнання і все успішніше відстоює своє місце в ряду загальнолюдських гуманістичних цінностей. Імовірно, без затвердження толерантності за одну з цінностей, яка є протиположною агресії в масовій свідомості, саме існування суспільства в період глобалізації стає проблематичним. Прояв толерантності є не стільки обов'язком окремої моральної особистості, скільки актуальною потребою людської спільноти. Толерантність – це цінність, яка забезпечує єдність у різноманітті, яка робить можливим досягнення культури миру і сприяє заміні нею антикультури мілітаризму.

Загалом науковці, політики та громадськість на різних рівнях структури суспільства не дуже добре усвідомлювали до останніх подій роль пропаганди в сучасних демократіях. Дійсно, елітні групи суспільства, до яких входять політики, журналісти, які працюють у корпоративних ЗМІ та державних службах, науковці, думку, що пропаганда є актуальною проблемою, демократичні суспільства зазвичай зустрічають сміхом або гнівом. Теза, що суспільною свідомістю маніпулюють впливові актори іноді розглядається як абсурдна або спрощена. У той же час ті люди, які є частиною політичного центру еліти сприймають себе вільними від впливу пропаганди і мають унікальну позицію, щоб зрозуміти, *що* в навколишньому світі є правдою, а *що* неправдою (Смазнова, 2022, с. 7).

Як не прикро, але слід констатувати, що пропаганда війни є центральною для деяких сучасних демократій. Дослідження історичних коренів пропаганди поясняє недостатню обізнаність у цій проблемі. Термін «пропаганда» почав розумітися як маніпулятивне і оманливе переконливе спілкування, яке відбувається переважно в авторитарних політичних системах або в демократії під час виняткових умов війни. Академічне дослідження пропаганди акцентує увагу лише на пропаганді під час війни (наприклад, в період Першої та Другої світових воєн, в епоху Холодної війни, і на жаль, зараз в період війни РФ проти України знов звернулися до дослідження цієї проблеми) або її проявів в недемократичних державах. Таке сприйняття є неправильним. Фактично, пропаганда була невід'ємною ознакою як авторитарних, так і демократичних політичних систем з початку ХХ століття. Пропаганда передбачає організовані спроби просування певних установлень за допомогою комплексного набору комунікативних прийомів, які мають переважно маніпулятивний характер і передбачають різні форми обману, а також стимулювання та примус (Смазнова, 2022, с.8).

Пропаганда – це більше, ніж просто обмін повідомленнями за допомогою мовної та візуальної комунікації, але може також включати дії в «реальному» світі та так звана «пропаганда вчинку». Стосовно «ділової пропаганди», інакше відомої як реклама, вона так довго переконувала нас, що ми вільні від пропаганди, є одним із найважливіших

досягнень ХХ століття. Коротше кажучи, усвідомлення пропагандистських прийомів значною мірою стерто з нашої колективної свідомості.

Нарешті, у масовій культурі, були визначені пропагандистські та ідеологічні імперативи, які включають асоціації між розвідувальних служб та медіа-індустрії. Це не означає, що всі ці інститути за своєю суттю є пропагандистськими. Вони можуть і справді потрапити в пастку пропагандистських прийомів в процесі використання способів, які несумісні із звичайними та виправданими очікуваннями щодо їх ролі у демократичному суспільстві: ми обґрунтовано очікуємо, що ЗМІ передаватимуть правдиві та точні новини, що наші університети є місцями для незалежних і суворих досліджень і викладання, вільних від впливу влади, щоб аналітичні центри, рекламуючи проблему, робили це таким чином, щоб уникнути маніпуляцій спілкування (наприклад, обман, стимулювання або примус) (Смазнова, 2022, с. 8).

Сьогодні, після восьми років війни, здається, що Україна наближається до відновлення контролю над всією своєю територією, хоча майбутня динаміка конфлікту залишається невизначеною. У широкому сенсі, російські, да і західні політики, основні і корпоративні ЗМІ здебільшого представляли війну як просту боротьбу між проукраїнськими та проросійськими силами на Донбасі. Таке уявлення про війну цілком є результатом роботи всіх важелів російської пропаганди.

Але що сприяло домінантній «розповіді» щодо Донбасу? Формувалося інформаційне середовище з повагою до мілітаризму, і всього, що з ним пов'язано: фетишизація ветеранів, безсмертний полк, «велика перемога у вітчизняній війні» як перемога лише російського народу, крім того низку заходів підтримки опозиції, деякі з яких відіграли ключову роль щодо впливу на «інформаційне середовище». Серед них – «піар-підтримка» опозиційних груп (ОПЗЖ тощо), створення «відео, фотографій, військових репортажів, радіопередач, друкованої продукції та публікацій у соціальних мережах». Пізніше були вироблені логотипи бойових груп, що дуже нагадує російський шлях розв'язування і підтримки війни у Сирії.

Крім того, впродовж 8 років на непідконтрольних, тимчасово окупованих РФ територіях, представлялась лише часткова картина війни, яка, неминуче, представляє події з перспективами, сприятливими для російського нарративу. Така «операція впливу» носить пропагандистський характер: вона явно являє собою спробу просування однієї точки зору щодо війни, на відміну від спроби залучити або представити конкуруючі точки зору. РФ просувала і продовжує просувати нарративи, які в цілому відповідають цілям її зовнішньої політики, а також бере участь у «тролінгу» науковців та експертів, які заперечують їх пропагандистський тон щодо війни в Україні. До речі, «інформаційні операції» приховували участь РФ у війні (Смазнова, 2022, с. 9).

Загалом виявляється, що ця пропагандистська діяльність була надзвичайно успішною. Громадське розуміння у РФ полягає в тому, що війни не було 8 років, вона відсутня і зараз, РФ ні на кого не напала, що 8 років «Донбас бомбили», що в Україні спасають пересічних громадян від нацистів тощо.

Висновки. За допомогою логічних категорій було окреслено обсяги досліджуваних понять «насильство» і «агресія» такими, що перехрещуються, коли обидва феномена мають чітко усвідомлену в її негативних проявах мету. Межі поняття «насильство» задаються цільовою ознакою, а межі поняття «агресія» більш розмиті, бо включають безліч спонтанних і цільових актів негативного характеру, усвідомлених і неусвідомлених, явних і прихованих. Поняття «агресія» має цілком деструктивний і руйнівний характер, чого не можна сказати про насильство, яке часто застосовується з позитивними мотивами і має позитивні наслідки. І в цьому плані насильством можна вважати будь-яку дію, що має примусовий характер, здійснювану поза волею об'єкта, до

якого застосовується ця дія. Саме тому поняття «насильство» з логічної точки зору є ширшим, ніж поняття «агресія». пропаганда загрожує сучасним демократіям.

Крім того, у сфері зовнішньої політики важко переконливо підтримати ідею про те, що існує осмислений демократичний контроль над пропагандою. Оскільки політичні системи, які вважалися достатньо вільними від пропаганди, показали недостатню роботу щодо забезпечення вільної дискусії, а світ був залучений в останні великі війни (на території Афганістану, Іраку, Сирії, України). Демократії вимагають точної інформації, відкритості і свободи дебатів, якщо вони функціонують належним чином. Уряди, які не стримуються елементарними демократичними нормами і протипагами і, які мають підтверджений мілітаристський досвід, ймовірно, більш здатні до розв'язування і підтримання воєн. Війна 2022 року між Україною і агресивним авторитарним імперіалізмом РФ, яка загрожує перейти у світову війну із застосуванням ядерної зброї є лише останнім нагадуванням про цю проблему. Без сумніву, має бути приділено більше академічної, журналістської, політичної та громадської уваги до проблеми пропаганди війни у сучасних ліберальних демократіях та вивченню умов до протистояння з нею (Смазнова, 2022, с. 9).

Бібліографічний список

- Андрущенко, В. П., Бех, В. П. та Башкірєв, В. А., 2002. *Соціальна робота. Короткий енциклопедичний словник*. Київ : ДЦССМ.
- Гусейнов, А. А., 1994. Поняття насилія и ненасилія. *Вопросы философии* [online], 4, с. 35–41
Доступно: <https://hist.bsu.by/images/stories/files/uch_materialy/dok/3_kurs/Etika_Zukova/pril2.pdf>
- Метілка, Д. В., 2009. Насилля як філософська проблема: історія та сучасність. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 36, с. 142–151. Запоріжжя.
- Навроцький, В. О., 1997. *Злочини проти особи : лекції для студентів юридичного факультету*. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка.
- Смазнова, І. С., 2018. Насильство та агресія: традиції інтерпретації. В: Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра загальнотеоретичної юриспруденції. *Концептуалізація та використання правової спадщини*, Матеріали Всеукраїнського круглого столу [онлайн], Одеса, 26 грудня 2018 р. Одеса, с. 65–70. Доступно: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11932/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%A1%D0%BF.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Смазнова, І. С., 2022. Роль пропаганди у сучасних демократичних державах. В: С. В. Ківалова (заг. ред.). Національний університет «Одеська юридична академія». *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [online]. Одеса, 17 черв. 2022 р., Доступно: <<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19033/СМАЗНОВА%20ПРИНА%20СЕРГІЙВНА.pdf?sequence=1>>
- Asmuth Ch., Denker, A. and Vater, M. (eds.), 2000. *Schelling : zwischen Fichte und Hegel : between Fichte and Hegel. Bochumer Studien zur Philosophie*, Bd. 32. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company. 2000. Т. 2.
- Berdiaev, N., 1951. *Dream and reality : an essay in autobiography*. New York : Macmillan.

- Lévinas E., 1990. *Difficult freedom : essays on Judaism*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press.
- Lorenz, K., 1963. Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression. Vienna : G Borotha-Schoeler, *Anthropologischer Anzeiger*, 27(1), p. 40–41.
- Meyersfeld, B. (Creator), 2009. *Domestic violence and international law*. Oxford : Hart, 2009.
- Wagerer, M., 1976. Anatomie der menschlichen Destruktivität. 2. Auflage, by E. Fromm. *Zeitschrift Für Psychosomatische Medizin Und Psychoanalyse* [online], 22(4), pp. 398–399. Available at: <<http://www.jstor.org/stable/23996898>>
- Weber, M., 2019. *Economy and society : a new translation*. Cambridge, MA : Harvard University Press.

References

- Andrushchenko, V. P., Bekh, V. P. and Bashkiriev, V. A., 2002. *Sotsialna robota. Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Social work. Short encyclopedic dictionary]*. Kyiv : DTsSSM.
- Asmuth Ch., Denker, A. and Vater, M. (eds.), 2000. *Schelling : zwischen Fichte und Hegel : between Fichte and Hegel. Bochumer Studien zur Philosophie*, Bd. 32. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company. 2000. T. 2.
- Berdiaev, N., 1951. *Dream and reality : an essay in autobiography*. New York : Macmillan.
- Huseynov, A. A., 1994. Ponyatiya nasiliya i nenasiliya [The concept of violence and non-violence]. *Voprosy filosofii* [online], 4, p. 35–41. Доступно: https://hist.bsu.by/images/stories/files/uch_materialy/dok/3_kurs/Etika_Zukova/pril2.pdf
- Lévinas E., 1990. *Difficult freedom : essays on Judaism*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press.
- Lorenz, K., 1963. Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression. Vienna : G Borotha-Schoeler, *Anthropologischer Anzeiger*, 27(1), p. 40–41.
- Metilka, D. V., 2009. Nasyllia yak filosofska problema: istoriia ta suchasnist [Violence as a philosophical problem: history and modernity]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 36, s. 142–151. Zaporizhzhia.
- Meyersfeld, B. (Creator), 2009. *Domestic violence and international law*. Oxford : Hart, 2009.
- Navrotskyi, V. O., 1997. *Zlochyny proty osoby : lektsii dlia studentiv yurydychnoho fakultetu [Crimes against the person: lectures for law students]*. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka.
- Smaznova, I. S., 2018. Nasyllstvo ta ahresiia: tradytsii interpretatsii [Violence and aggression: traditions of interpretation]. In: Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia», kafedra zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii. *Kontseptualizatsiia ta vykorystannia pravovoi spadshchyny*. Materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu [online], Odesa, 26 hrudnia 2018. Odesa, p. 65–70. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11932/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%A1%D0%BF.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Smaznova, I. S., 2022. Rol propahandy u suchasnykh demokratychnykh derzhavakh [The role of propaganda in modern democratic states]. In: S. V. Kivalova (zah. red.). Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». *Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia*, Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Odesa, 17 cherv. 2022, [online]. Available at: <<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19033/СМАЗНОВА%20ПРИНА%20СЕРПІЇВНА.pdf?sequence=1>>

- Wagerer, M., 1976. Anatomie der menschlichen Destruktivität. 2. Auflage, by E. Fromm. *Zeitschrift Für Psychosomatische Medizin Und Psychoanalyse* [online], 22(4), pp. 398–399. Available at: <<http://www.jstor.org/stable/23996898>>
- Weber, M., 2019. *Economy and society : a new translation*. Cambridge, MA : Harvard University Press.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2022

Smaznova I.

THE NATURE OF VIOLENCE AND THE ROLE OF PROPAGANDA IN MODERN DEMOCRATIC STATES

The distinction between categories of violence and aggression is determined. Violence can be called the beginning of aggression, or rather aggression in the unity of the two meanings of this concept: first, as the historical starting point of the phenomenon of aggression and secondly, as the basis of the main cause of aggression.

It is established that the starting point of aggression, some researchers take out of society, into biological nature. Others believe that human aggression is caused by social circumstances.

It was pointed out that violence and aggression, on the one hand, can be forms of self-defense (benign aggression), and on the other - can take an offensive, aggressive form (malignant aggression).

The logical categories outline the amounts of violence and aggression that intersect when both phenomena have a clearly understood purpose in its negative manifestations. The boundaries of the concept of violence are set by the target, and the boundaries of the concept of aggression are more blurred, because they include many spontaneous and targeted acts of a negative nature, conscious and unconscious, overt and covert. The concept of aggression is quite destructive and destructive, which cannot be said of violence, which is often committed with positive motives and has positive consequences. And in this regard, violence can be considered any act of a coercive nature, carried out against the will of the object to which this action is applied. That is why the concept of violence is logically broader than the concept of aggression.

The problem of legitimacy and illegitimacy of violence is studied. The legal solution to this problem is inseparable from its moral solution. What is good for some, others perceive as evil that must be fought, including - equivalent methods to the subjugation or even elimination of the enemy. The contradiction in this regard in any society is that one part of it accepts the right to legitimate violence, while the other categorically denies even the very idea of its use, although such a measure would seem quite adequate and equivalent, and most importantly – fair.

It is proved that since alienation is first of all alienation of man from his essence, the inadequacy of the reaction to injustice and alienation is that one way or another, but in this case it is as if the movement of man back - in biological form, where human freedom understood as unbridled arbitrariness, revenge and cruelty.

It is noted that modern democracies are not completely free from propaganda. As a result – violent, sometimes aggressive manipulation of people's freedom, control over information and restrictions of an open society, which as a result contradicts the very idea of democracy.

Key words: *violence, tolerance, aggression, propaganda, current trends, violence for good, alienation.*